

BEATA DYRDA

ZJAWISKA
niepowodzeń szkolnych
uczniów zdolnych
ROZPOZNAWANIE I PRZECIWDZIAŁANIE

Zjawiska niepowodzeń szkolnych
uczniów zdolnych

Beata Dyrda

Zjawiska niepowodzeń szkolnych
uczniów zdolnych

Rozpoznawanie i przeciwdziałanie

Oficyna Wydawnicza „Impuls”
Kraków 2007

© Copyright by Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2007

Recenzent:

prof. zw. dr hab. Andrzej Radziejewicz-Winnicki

Redakcja wydawnicza:

Anna Gancarczyk

Korekta:

Zuzanna Bochenek

Projekt okładki:

Ewa Beniak-Haremska

ISBN 978-83-7308-963-1

Oficyna Wydawnicza „Impuls”

30-619 Kraków, ul. Turniejowa 59/5

tel. (0-12) 422-41-80, fax (0-12) 422-59-47

www.impulsoficyna.com.pl, e-mail: impuls@impulsoficyna.com.pl

Wydanie I, Kraków 2007

Spis treści

Wstęp	7
Rozdział 1	
Uczeń zdolny i jego rozpoznawanie	11
1.1. Sylwetka ucznia zdolnego	12
1.2. Charakterystyka funkcjonowania uczniów zdolnych	19
1.3. Uwarunkowania rozwoju uczniów zdolnych	25
Rozdział 2	
Zjawiska niepowodzeń szkolnych uczniów zdolnych	31
2.1. Przyczyny niepowodzeń szkolnych uczniów zdolnych	36
2.2. Syndrom Nieadekwatnych Osiągnięć Szkolnych	43
2.3. Rozpoznawanie Syndromu Nieadekwatnych Osiągnięć Szkolnych	47

Rozdział 3

Przeciwdziałanie niepowodzeniom szkolnym uczniów zdolnych	69
3.1. Rola rodziny w rozwijaniu zdolności dziecka	70
3.2. Rola szkoły w stymulowaniu rozwoju uczniów zdolnych i zapobieganiu niepowodzeniom	74
3.3. Zapobieganie i terapia Syndromu Nieadekwatnych Osiągnięć Szkolnych	78
Zakończenie	91
Bibliografia	93

Wstęp

Wiele danych wskazuje, iż [...] wiek XXI będzie wiekiem kompetencji.

W związku z tym wzrośnie zapotrzebowanie na ludzi o wysokich i równocześnie wielorakich kwalifikacjach. Aby ich wykształcić, trzeba zmienić nie tylko dotychczasową politykę oświatową z adaptacyjnej na generatywną, lecz również znacznie podnieść poziom edukacji szkolnej. Bez zasadniczego ograniczenia obecnego zakresu niepowodzeń szkolnych tych celów osiągnąć się nie da.

(Kupisiewicz, 1995, s. 9)

Od wieków troską pedagogów jest zapewnienie idealnych warunków kształcenia wszystkim uczniom. Naturalnym problemem szkoły jest jednak to, że nie wszyscy uczniowie odnoszą sukcesy szkolne. Wielu z nich doświadcza różnego rodzaju porażek, problemów czy niepowodzeń szkolnych. Przeważnie wysiłki pedagogów skupiają się na uczniach mających różnego rodzaju trudności z nauką, które wynikają ze specyficznych nieprawidłowości w ich funkcjonowaniu: zaniżonych możliwości intelektualnych, dysfunkcji rozwojowych czy poważnych chorób. Nauczyciele dostrzegają specjalne potrzeby edukacyjne uczniów niepełnosprawnych, upośledzonych, dysfunkcyjnych, trudnych.

Dzieci zdolne już od wczesnego dzieciństwa przejawiają dodatkowe predyspozycje intelektualne i specjalne, które można dostrzec w ich różnorodnych zainteresowaniach, aktywności i szybkości uczenia się. W potocznym

rozumieniu nie potrzebują one specjalnej pomocy i wsparcia. W powszechnym przekonaniu uczniowie o ponadprzeciętnych możliwościach postrzegani są często jako osoby wytrwałe, ambitne i samodzielne, które w naturalny sposób rozwiną swój potencjał oraz poradzą sobie ze szkolnymi obowiązkami bez konieczności pomocy ze strony dorosłych. Takie podejście powoduje, że w tradycyjnej szkole dzieci zdolne zazwyczaj są pozostawione same sobie, nie dostrzega się potrzeby stosowania wobec nich specjalnych strategii edukacyjnych. Wielu nauczycieli i pedagogów, świadomych tego, że wzrasta liczba dzieci, które w porę nie zostały właściwie zdiagnozowane i które po prostu marnują swoje talenty, wie jednak, jak ważna jest praca z uczniami zdolnymi.

Są to dzieci, które w przyszłości powinny zostać liderami – naukowcami, specjalistami od ekonomii, ludźmi kultury – i do których powinno należeć kształtowanie świata XXI wieku (Bates, Munday, 2005, s. 7–8).

Nie jest też prawdą, że dzieci zdolne są skazane na sukces. Wielu rodziców i nauczycieli coraz częściej dostrzega problem uczniów, którzy mają niezadowalające wyniki w nauce i uczą się gorzej niż pozwalają na to ich możliwości. Uczniowie zdolni mają prawo do edukacji dostosowanej do ich indywidualnych potrzeb. Mogą naturalnie rozwijać swoje zdolności w szkole, w której nauczyciele są świadomi specyfiki pracy z nimi, potrafią adekwatnie diagnozować ich różnorodne predyspozycje oraz umiejętnie stosować metody i środki motywujące dziecko zdolne do skutecznej nauki. Wiele badań prowadzonych w państwach, które silnie podkreślają potrzebę właściwego kształcenia uczniów zdolnych, wskazuje, że w szkołach stosujących specjalnie dla nich przygotowane programy edukacyjne, korzyści odnoszą zarówno dzieci zdolne, jak i przeciętni uczniowie, którym stwarza się szersze możliwości w rozpoznaniu własnych mocnych stron.

Celem tej publikacji jest uwrażliwienie wszystkich zainteresowanych osób (rodziców, nauczycieli, pedagogów i psychologów) na specjalne potrzeby edukacyjne uczniów zdolnych, wskazanie sposobów identyfikowania talentów i możliwości dzieci, zwrócenie uwagi na rozpoznawanie i zapobieganie negatywnym zjawiskom związanym z ich szkolnym funkcjonowaniem. Poglębiona diagnoza psychopedagogiczna takich uczniów i ich postępów w nauce wykazuje bowiem znaczne rozbieżności między wynikami uzyskiwanymi przez nich w testach badających zdolności intelektualne, specjalne

czy twórcze a słabymi rezultatami testów osiągnięć szkolnych, sprawdzianów i ocenami. Często pojawia się także problem niewłaściwego zdiagnozowania potencjału dzieci zdolnych, które z racji niskich osiągnięć lub ich braku są postrzegane jako uczniowie trudni czy wręcz niezdolni, mający kłopoty z nauką. Przykładem jest Syndrom Nieadekwatnych Osiągnięć Szkolnych – niekorzystna sytuacja, polegająca na tym, że uczniowie zdolni mają kłopoty z wykorzystaniem swojego potencjału i możliwości. Najnowsze badania wskazują, że problem ten dotyka już około 50% populacji uzdolnionych (Limont, 2005, s. 128). Syndrom Nieadekwatnych Osiągnięć Szkolnych jest specyficzną kategorią niepowodzeń w szkole. Nieadekwatne osiągnięcia oznaczają, że pomimo zdiagnozowanych i wykazywanych zdolności intelektualnych, kreatywnych czy kierunkowych dzieci otrzymują słabe oceny i nie radzą sobie z obowiązkami szkolnymi. Takich uczniów możemy spotkać w prawie każdej klasie. Ich wspólne cechy to: niechęć do wypełniania obowiązków szkolnych, tendencje do manipulowania rodzicami i nauczycielami, często zaniżone poczucie własnej wartości i brak wiary w możliwości osiągnięcia sukcesów.

Każdy dobry nauczyciel w codziennej pracy zadaje sobie pytania dotyczące właściwego poznania uczniów i wyboru odpowiedniej strategii pedagogicznego działania, którego celem byłoby stworzenie najlepszych warunków do nauki. Niniejsza publikacja ma pomóc praktykom, a także rodzicom uczniów zdolnych w odnajdowaniu właściwych odpowiedzi na te pytania. Każdy nauczyciel powinien być przygotowany do wczesnego identyfikowania, stymulowania i rozwijania zdolności uczniów. Można zatem mówić o nowym wymiarze kompetencji współczesnego nauczyciela – o kompetencjach do pracy z uczniami zdolnymi. Składają się na nie wiedza z zakresu psychologii różnic indywidualnych oraz praktyczne umiejętności diagnozowania i rozwijania zdolności uczniów.

Zapobieganie niepowodzeniom szkolnym uczniów zdolnych powinno być jednym z najważniejszych zadań współczesnej szkoły; ma to znaczenie nie tylko dla pomyślnej przyszłości takiego dziecka, ale przede wszystkim wywołuje skutki społeczne. Doznawanie niepowodzeń szkolnych przez jednostki zdolne nie tylko powoduje negatywne następstwa w ich sferze psychicznej, jest źródłem wielu przykrych doznań, zakłóca harmonijny rozwój, ale także uniemożliwia zdobycie wysokiego poziomu wykształcenia.

Autorka żywi nadzieję, że książka, którą Czytelnik ma w rękach, pozwoli na rozpoznanie przyczyn niepowodzeń szkolnych uczniów zdolnych, posta-

wienie właściwej diagnozy oraz ustalenie metod pracy korekcyjno-wyrównawczej, potrzebnej do zniwelowania tego problemu. Znajomość uwarunkowań, podstawowych symptomów zjawisk określanych jako niepowodzenia szkolne uczniów zdolnych umożliwi każdemu pedagogowi całościowe podejście do zagadnień profilaktyki, diagnozy i terapii pedagogicznej.

Rozdział 1

Uczeń zdolny i jego rozpoznawanie

Funkcjonowanie osób z ponadprzeciętnym poziomem zdolności stanowi przedmiot zainteresowań nie tylko przedstawicieli takich dyscyplin naukowych, jak pedagogika i psychologia, ale także praktyków – specjalistów w zakresie pracy ze zdolnymi, nauczycieli i samych rodziców. Kształcenie jednostek zdolnych jest także uwarunkowane potrzebami społecznymi, gdyż to właśnie te osoby są motorem wszelkich przemian cywilizacyjnych i niejednokrotnie przyczyniają się do rozwoju społeczno-gospodarczego i kulturalnego danej społeczności.

W naszym kraju nie obowiązuje jedna przyjęta definicja ucznia zdolnego. W potocznym rozumieniu uczeń zdolny to ten, który osiąga lub może osiągać dużo lepsze wyniki w nauce w porównaniu ze swoimi rówieśnikami, a jego zachowanie wykracza poza przeciętny poziom. Myśląc o uczniach zdolnych, wyobrażamy sobie także dzieci, które odnoszą spektakularne sukcesy w jakiejś konkretnej dyscyplinie naukowej lub mają zadatki wszechstronnych, wysokich osiągnięć w wielu dziedzinach. Brak jednoznacznej definicji powoduje problemy nie tylko w praktyce kształcenia takich uczniów, ale także w badaniach naukowych.

W ostatnich latach obserwuje się coraz większe zainteresowanie problematyką zdolności nie tylko w sensie naukowym, ale przede wszystkim w praktyce pedagogicznej. Z jednej strony, coraz wyraźniej podkreśla się potrzebę prowadzenia systematycznej opieki psychologiczno-pedagogicznej nad dziećmi zdolnymi. Z drugiej strony, w szkołach wciąż zauważa się dysproporcję w realizacji programów dydaktyczno-wychowawczych dla uczniów